

TÖVSMED

EESTI KOOLINOORJOO KESKLIIDV AJAKIRI

NR. 3

1926

Vil. Nigulas Käbin.

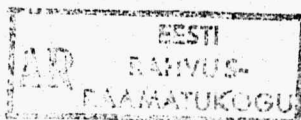
Vaikses leinas

Eesti Koolinoorsoo Keskliit.

SISU:

1. Anton Jürgenstein: Viru lauliku ausamba avamise puhuks Võrus	Lhk. 41
2. Ed. Murd: Omapäramisteel	„ 42
3. Dr. J. Manninen: Jooni eesti rahvakunstist	„ 44
4. Richard Janno: Gustav Olliku 40-ne aastane teenistus- juubel	„ 49
5. Karl Ehrmann: Siis kui õitses sõnajalg	„ 40
6. Juku Joosep Alataguselt: Kui meie Kirepis käisime	„ 51
7. Aug. Tammann: „Mõtet on võimata väevõimuga surmata!“	„ 54
8. Villem Ernits: Koolinoorsugu ja karskustöö	„ 55
9. P. K.: Kroonika	„ 55

Toimetus juhib lugejate tähelepanu sellele, et „Eesti Kunstikirjastus Konze“ väljaandel on ilmunud kaks kogu kunstpostkaarte — „Kuldne kogu“ I ja II, cesti järgmiste kunstnikkude tööd: A. Adamson, J. Köler, J. Karell, H. Mugasto, A. Siivart, N. Triik ja A. Promet. Sama kirjastuse väljaandel ilmus ka hiljuti „Fr. E. Kreutzvaldi mälestuskogu“ 7-me postkaartiga. Need kõik on tehniliselt maitsekad. Lugejad, kes soovivad nimet. postkaarte osta, pööraku vastava sooviga Tartu, Jaama tän. 39, või „Tõusmete“ toimetuse poole. Käesoleva numbril Kreutzvaldisse puutuvad klisheed on nimet. kirjastuselt. Järgmises numbris ilmuvad illustratsioonidena N. Triiki „Orjad mässu ajal“, A. Prometi „Pisarad“ A. Adamsoni „Kalevipoeg põrgu väravas võitlemas“ jt.

TÕUSMED

EESTI KOOLINOORSOO KESKLIIDU

AJAKIRI.

Nr. 3

1926.

Sf 8209

Wiru lauliku ausamba avamise puhuks Võrus. *Anton Jürgenstein.*

Pühapäeval, 29. augustil s. a., avati Võrus mälestussammas „Kalevipoja“ loojale, Viru laulikule, Dr. Fr. R. Kreutzvaldile iseseisva Eesti riigivalitsuse, riigivanema ja ministrite osavõtul.

47. aasta eest lahkus lauluisa siit ilmast, jättes järele prohvetliku nägemuse: „Kaugelt näen kodu kasvama!“ Kui Israeli suur rahvamees, Moses, suremas oli ja oma rändamisest väsinud jalaga enam üle Jordani ei saanud, siis ilustas ta eluõhtut tema rahva suur kaitsevaim sellega, et temale kõrge mäe otsast näitas tema armastatud rahva uut kodu. Nii-sugune prohvetlik visioon oli ka meie Viru laulikul, kui ta sõnad „Kalevipoja“ laulu kirjutas:

„Kaugelt näen kodu kasvama:
Tammed müüridel tugiksa,

Kalju rahnud seina katteks,
Toomingad toa tagaje.“

Kas oleks lauluisa arvata võinud, et see nägemus nii ruttu teostub, et seda meelde tuletakse vähem kui poolesaja aasta pärast tema ausamba avamisel!

Meie silmad on näinud ja näevad seda kasvavat kodu. See paneb meile peale kohustusi selle kodu kaitsemiseks ja kaunistamiseks. Praegune põlv on selle kodu vabastamiseks võõra ikke alt suuri ohvreid toonud, iseäranis meie noored. Järelkasvaval põlvel on kohuseks seda kodu kaitseda, välja ehitada ja ehtida. Meie noored mehed peavad sirguma nendeks tammedeks, keda lauluisa vaimus näeb kodu ümber müürina. Ja kodumaa tütreid kujutavad neid toome õisi, kes kodule annavad ilu ja armsuse.

Mis teel seda kõike kätte saada, seda õpetab meid vaim, mis välja voolab lõpmatult lauluisa pärandusest, tema lauludest ja muudest kirjatöödest.

Ajal, kus Eesti kahekordse võõra surve all ägas, kus pea kõik rahvapojad ja tütreid, kellel õnneks läks kõrgema hariduskolde juure pääseda ära õpitud võõra keele abil, häbenesid ennast põlatud orjarahtva liikmeteks tunnistamast, kus eesti Jaanidest said saksa Johannesed, Jüridest Georgid ja Madistest Mathiased, seal tundis saksa nime pärinud Kreutzvald tungi ennast rahvakirjanikuna nimetada eesti Ristmetsaks. Ära tundes, et suureks tõukejõuks rahva edenemises on vaimuvabadus, kuulutab Kreutzvald sõda tagurlusele, kes vaba vaimu tiibu püüab kärpida. Seda püüdu märkab ta eriti meie saksameelses kirikluses, kelle „pappide“ vastu ta sapist viha tunneb, sellega ühes ka meie vanameelse aadelikihi vastu, kes seda tagurlist kiriklust toetab.

Kuid kõige oma rahvaarmastuse ja edukuse juures ei ole Kreutzvald poliitiliselt radikaalne pahempoolne, nagu teda mitmed omal ajal pidasid. Ta ei ole revolutsionäär, vaid evolutsiooni pooldaja, kes praeguse aja ja olude hindamisel arvesse võtab mineviku pärandust ja sellega mõndagi olevikus vabandab.

Nagu iga inimese iseloomust, nii leiab ka Kreutzvaldi enesest paljugi vastolulist, nagu seda on õrn sentimentaalsus tema luules ja teiselt poolt tema sapilised hindamised oma aja inimeste ja olude kohta, kust meelekibedus välja paistab. Kreutzvaldi iseloom annab palju tööd kirjanduse uurijatele selle selgitamiseks. Kuid üks on üldjoontes juba nüüd vastuvaidlemata selge: Kreutzvald on üks esimestest ja tugevamatest alussammastest meie edendamise teel. Tema on meile oma „Kalevipojaga“ ja „Eesti ennemuisteste juttu-

Fr. R. Kreutzvaldi ausammus Võrus.

dega“ auvääriliku minevikutunde loonud, sellega meie rahvale enesest lugupidamise hingesse istutanud. Tema on nägijana meile ennustanud tulevast vaba kodu, „kus kõik pիրրud kahel otsal lausa lähvad lõkendama“, kui meie lugu peame vaimuvabadusest, mis on ka ihuliku ja poliitilise vabaduse taimelavaks.

Tema mälestuseks avatud sammus Võrus tunnistagu seda tulevatele põlvedele ja virgutagu neid seda hoidma ja arendama, mis lauluisa on istutanud.

Omapärastamisteel.

V arsti kümnekond aastat omariiklust ja endamääramist. Juba lahutab aastaterida vabadusvõitluste pingutusist ning ootuste ja lootuste valge laeva — iseseisvuse saabumisest.

Kuid ikka veel püsivad meis vandena

kaks orjaaja mälestust: ükskõiksus-leigus ja võõra asja austamine. Halvakspanu oma vastu on sedavõrt suur, et eelistetakse sageli halvemat võõrasasja paremast eesti tootest.

See saab osaks meie vaimu loomin-

Ed. Murd.

gule kui ka maa ainelisele toodangule. Ning veel vähem jääb keel sellest ilma. Mis aitab, et eesti keel on kõla ilult asetet keelte seas teisele kohale. Kord oli ta tõesti kohmakas, hääks avaldumiseks puudulik. Paarkümmend aastat on muutnud ta painuvaks ja küllaltki väljendusrikkaks. Ometi ei kõlba ta sinna, kus peaks olema tal ainuõigus: kõikide eestlaste kõnekeeleks ja eestlaste nimeks. Sest veel paljudes eesti perekondades valitseb saksa keel ja vähemalt 50% eestlastest kannab võõrparast nime.

Iseseisvuse alguaastail oli endastmõistetav, et pole ükskõik, kuidas nimetatakse Eestit välismail. Veel varem sai uulitsast tänav ja tänavad pidid kandma eestipärast nime. Umbes samal ajal pani vastav ringkiri maksma kaupluste ja asutuste eesti-keelsed sildid. Siin lõpetas valitsuse otsekohene käsi oma omapärastamise tegevuse. On selge: see oli töö lõpetamine enne lõppu. Õigusega sõnab J. Tõnisson: „Algust on tegemas kõik, vähedel korda läheb lõpp.“

Sääl vaibus, mujal algas. Peavad majad, tänavad kandma eestikeelset kirja, siis on ometi arusaadav, et eestlasele eesti nimi on veel nõuetavam. 1920. a. valiti toimkond Eesti Kirjanduse Seltsi juure. Hiljem järgnes Akadeemiline Emakeele Selts sellele eeskujule. Pärast sulasid mõlemad üheks, kes hakkaski asja propageerima ja nimemuutmisteed võimalikult lihtsustama. Kiiresti oli sellekohane seadus valmis ja Riigikogu võttis ta vastu.

Kõik oli valmis, puudusid ainult seaduse tarvitajad — nimeeestistajad. Soomes oli see liikumine omal ajal laiu hulki kaasa viind. Nimesid soomesteti vaimustetult tuhandeina. Umbes samasugust osavõttu lootsid selle liikumise algatajad meilgi. Üks neist, Oskar Kallas, küsib ühes oma optimistlikus kirjutuses: „Kas oleme küpsed või mitte? Loodame, et juba esimesed hulgalised nimemuutmised sellele küsimusele jaatava vastuse annavad.“

Vastus anti küll. See on järgmine. Esimesel traditsioonilisel nimedemuutmise päeval, 1. mail, eestistasid nime mõnikümmend inimest. 5 aastat kokku on annud ainult paarsada nimeeestistajat.

Liikumine ei näita tõusu. Käesoleva aasta kevad lisas endiseile ligi vaid kakskümmend viis.

Nii attesteerib elu eestlaste rahvustunnet. Sest tõeline patriotism ja rahvustunne on nagu eemaarmastus. See avaldub väiksemaist asjast suurimani. Ühelgi väärtusel pole lapse kaaluvust ega hinnatavust. Eestlase rahvustunne on aga leige ja soojusetu kui talvine päike ja sageligi kergelt surmatav. Surmajaks aga olud, ükskõiksus ja isiklik kasu ja mõnutunne.

See pole liialdus.

Üks tõendus liigub praegust Venemaal. Teisi tõendusi? Miks eemaldub meil aegajalt valitsuslavalt „suuri mehi“, kes väikseina, aga täis taskutega oma rikkalikku kodu taanduvad. Raha on meil suur väärtus. Mõnigi kord suurem kui au ja tõde, sugurahva tulevik ja isamaa. Läbi ja läbi materiaalne, ebaõilne ja ebaideeline on praegune aeg.

Inime elab tulevikule. Ning toitub lootusest: mis minevik ja olevik ei annud ega anna, selle toob kaasa tulevik. Kuid üks kajastu olevik vanades ja valitsevais. Ja kas pole kasvavad ja valmivad noored tuleviku lootus. Nii on siis nende kätes, kes praegu oma elutööd algavad, tuleviku sisustamine. Tulevik on olevikku ikka vastoluliselt suhtund ja iialgi ei tohiks see eesti eluski nüüd teisiti olla. Kuid see „ei tohi“ muutub „ei ole'ks“ vaid siis, kui meie, noored, võime jaatavalt vastata kahele Gustav Suitsu küsimusele.

Esimene: „Oled sa kindel, et sinust ei saa sõna-isamaalist haritlast, ebarahvuslikku kungeldajat, härrasuhket koormate veeretajat põhiväärtusi loova töörahva õlgadele?“

Ja teine: „Kas armastad sa oma kodumaad, oma sugurahvast ja rahvusriiki omakasulist tasu ootamata kaasaelamise ja kaasatagetsemise eest?“

Jaatavalt vastamine neile küsimusile on rohkem loomulik kui võimalik. Nii kauge kui lähe minevik nimetavad hulgana suuri eestlasi ja mitmed neist on kangelaslikult pühendund sugurahva ja kodumaa hüvele. Neid peame austama. Kuid üksainus tee on õige kangelaste austamiseks ja mälestamiseks: püüda elada nende eeskuju järele.

Meie kangelastele on oma rahva eluküsimus olnud nende endi eluküsimus, rahva ilus tulevik nendegi tulevik.

Järgnegem!

Meie kangelased pole iialgi põlgand seda, mis oma ja eestiline. Ning kui nad on mõistnud selle puudulikkust, siis ei ole nad tarvitand ega eelistand võorast, vaid kõrvaldand oma asja puudused. Neile on olnud auasi olla eestlane nii, et nende rahvus kõiges väljenduvus väljenduks.

Järgnegem!

Kohe. Maast madalast. Milleks jõud küünib, sellest peale. Ja tõesti: me jõud suudab juba mõndagi. Tõbine ei arsti tõbist. Raputame endilt oleviku-mineviku ükskõiksuse ja huvituoleku tolmu ning pühitseme tuleviku laupäeva õhtut. Seda teind, alles siis tohime käed mujale külge panna. Küll siis pikkamisi haihtub ükskõiksus. Küll siis aegamööda hääbub teinigi orjusvanne ja kaob halvakspanu eestilise vastu.

Me tööala on suur ja lai. Jõude on tarvis palju. Ometi peab neid jatkuma kõikjale. Ja peab olema neidki, kes lähevad rändama omapärastamisteele, kui ka neid, kes ajuti pisut kaasa aitavad. Kuidas kasvas põlgustavaldav kivihunnik Absalomi haua! Eks üksikute kivide kaupa! Aleksandri kooli chitasid üles tuhanded veeringud tuhandeist kätest. Kuid enne tuhandeid olid ühed, kümned ja sajad.

Ühed, kümned ja sajad on seni hüljatud võörnimedede arvud. Tuhanded, kümnedtuhanded puuduvad. Peab saabuma aeg, kui Koidula, Tammsaare, Metsnurga, dr. Saareste ja teiste eeskujul heidab arvukas võörnimeliste eestlaste pere enesest võõra nime ja ehitab nii väärilise mälestussamba eestlase rahvustundele. Loodame, et ka meie sellesse peresse kuuluvad riigimehed kord niipalju aega saavad ja teistega kaasa lähevad.

Jooni Eesti rahvakunstist.

Dr. J. Manninen.

Rohkem kui miski muu, annab kunst ilme rahvaomasele kultuurile. Nimetame harilikult kehvaks niisugust etnograafilist kultuuri, milles kunst on nõrgalt esindatud.

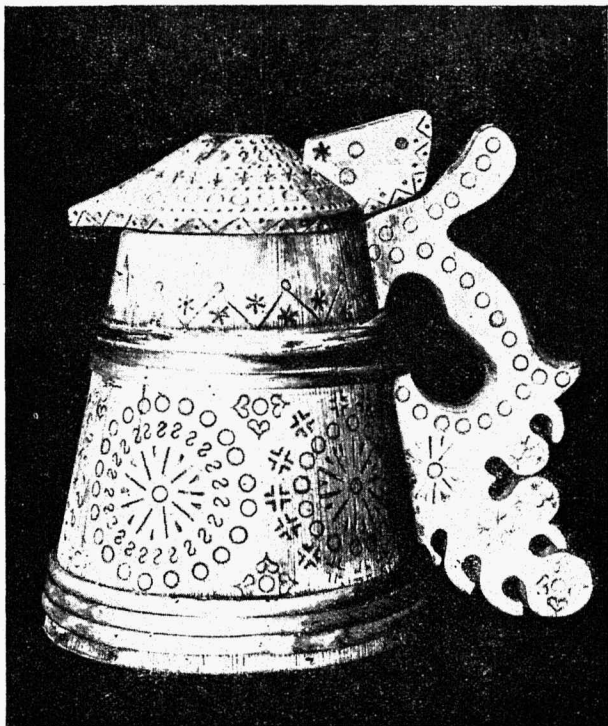
Eesti rahvakunsti on ülistatud maast taevani. Teiselt poolt on aga seda täitsa ignoreeritud. Mis on siis õigus? Õige vastuse annab meie rahvakunsti soetiste erapooletu objektiivne vaatlemine ja võrdlemine naabrirahvaste kunstiga.

Kui peatuda vaimustusest, mis kergesti viib liialdusteni, nimetaksime eesti rahvakunsti igaühes tähelepandavaks ja oleksime nõus hea meelega mõnna, et eesti rahvaomases kunstis leidub tooteid, mis rahuldavad nõudmisi, mida rahvakunstile üldse võib seada.

Olen teisel juhtinud tähelepanu sellele, et eesti rahvakunst on päritolu poolest suuremalt jaolt feminiinne. Naiste osa eesti etnograafilises kunstis on tingimata tähelepandavam kui meeste, kes on jäänud nagu poole teeni, jõudmata lõpulikult välja arendada neid paljutootavaid andeid, mis neil keelamata on olnud. Ja kui veel võiksime vaadata aega saja või paarisaja aasta eest, siis kujuneks see pilt, mida pakub meeste ja naiste käsitööde võrdlemine, naistele veelgi

Pilt nr. 1. Õllekann Martna tüüpi.

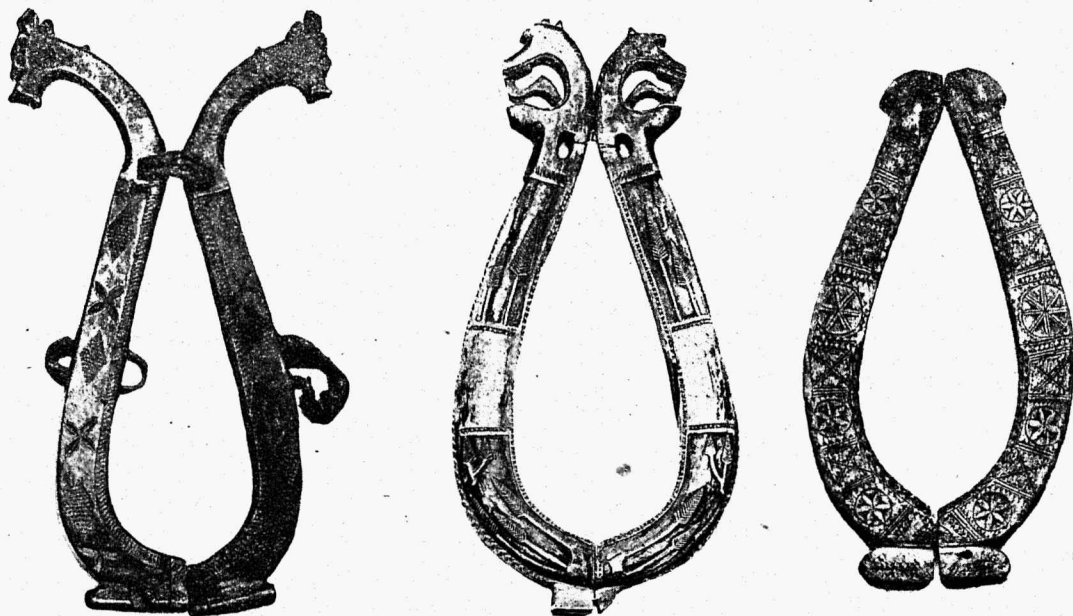

Pilt nr. 2. Õllekann Jaani khk. tüüpi.

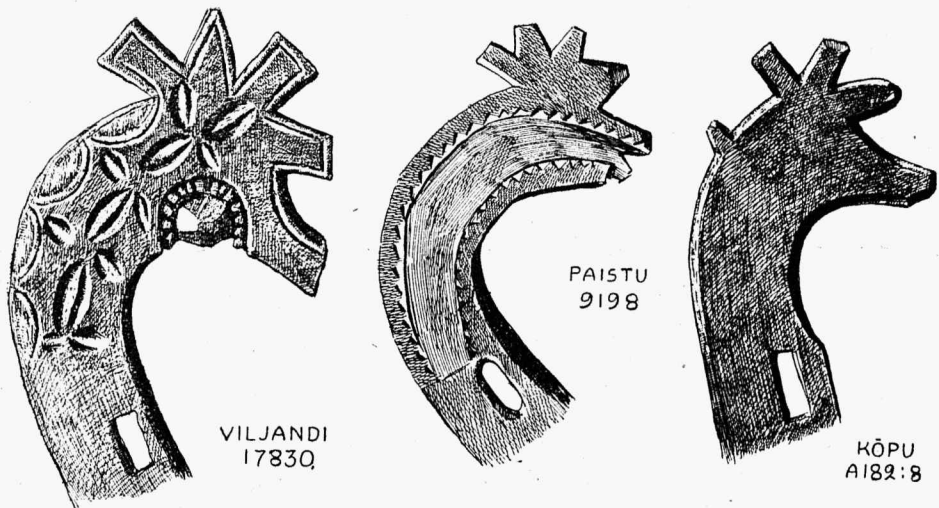
suuremaks kasuks. Rahvakunst on ju arenemisvõimeline ja näib, nagu oleksid meeste tööd alles

19-dal aastasajal oma kunstilises arengus erilist hoogu võtnud, kuna muistses ajast võib näidata läbi ja läbi väljamõeldud ja viimisteldud tooteid. Vähemalt on kannudes, mis eesti meeste kunstis on väga iseloomuandvad, selgesti märgata, et kõige ilusamad nendest on pikema arenemise tulemus, ja kui võiksime tõesti pilku heita varemase aega, siis vististi ei leiaks nii ilusaid kannusid, nagu paremad nendest, mis nüüd aset leiavad Tartu ja Tallinna muuseumite kogudes ja tagavararuumides. Meie toredamad kannud on nähtavasti alles 18-aastasaja lõpu- ja 19-aastasaja alguspool sündinud (vaata pildid nr. 1 ja 2).

Ma ei peata siin pikemalt kannudes, millest on olemas minu poolt kirjutatud, selle lehe lugejatele vist juba tuttav monograafia. Tähtsal kohal on meie rahva puukunstis ka rangipuud, millest on põhjaliku, rikkalikult pildistatud ülevaate kirjutanud R. Indreko E. R. Muuseumi Aastaraamatus II. Rangipuud, eriti need, mis pulmasõiduks hobusele kaela pandi, olid sagedasti väljalõigatud. Mõnikord lõigati rangide ülaotsad loomapää-kujulisteks. Need päänäod on üldse nii fantastised, stiliseeritud, et pole sugugi kerge äramäärata, mis loom on küsimuses. Kord tuletab päänäo meelde linnupää, teine kord hobuse oma. Vahest võib seda hobupääks tunda kaelale lõigatud joontest, mis tähendavad lakka. Mõnikord on hobupää kole suure suuga, milles on näha pikk, sirutatud keel (pilt nr. 3).

Pilt nr. 3. Rangipuud.

Pilt nr. 4. Rangipuu harjused.

Kuid loomapää võib veel kaugemale stiliseeruda. Pildil nr. 4 on näha ka rangipuu harjus, mis kahtlemata kujutab loomapääd. Hari, mis sel kõigepäält torkab silma, on nähtavasti moodustunud hobuse kõrvadest ja juuksetutist, mis ulatas lakast ettepoole. Hobuse „suu“, mis on kujutatud üliloomulikult pikaks ja piiratud mõlemast äärest kolmnurkade reaga, mis võib olla kujutavad hambaid.

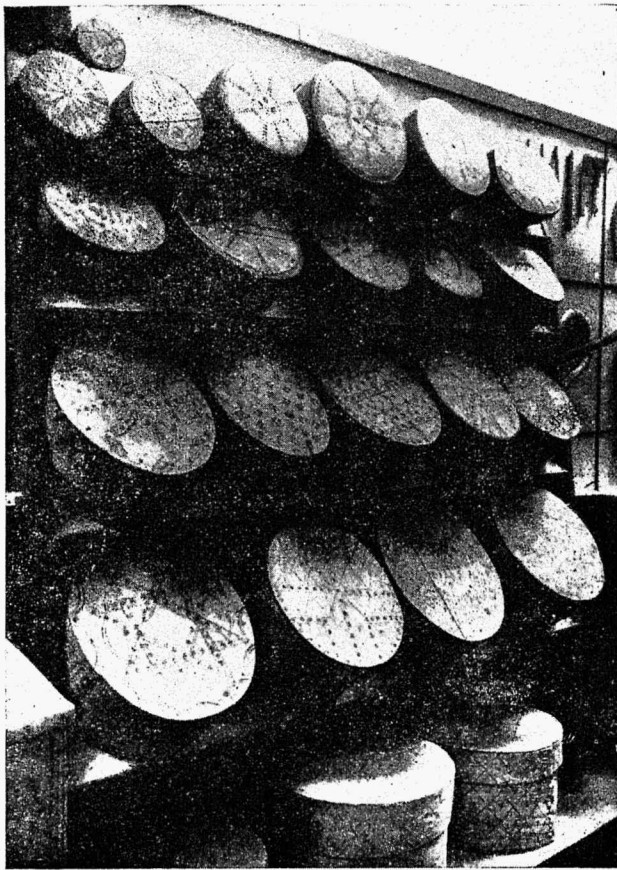
Need paar näidet on meile väga õpetlikud, sest need näitavad, kui kaugemale stiliseerimine võib viia kunstiteose selle algkujust. Viimane aste ei ole korruga tekkinud, vaid sünnib muu-

tumine ikka vähe haaval, ast-astmeliselt, pea tähelepanemata. Teatavas mõttes sellele vastavad nähtused tulid ilmsiks keskajal, kus raamatutrukimine veel polnud üles leitud, ja kus siis tuli raamatuid paljundada käsitsi kopeerimisega: iga kopeeriija tegi vigu sisse, luges valesti, sai valesti aru, kirjutas selle järgi, nagu ta oli mõistnud, ja nii muutus käsikiri lõpuks, kui teda juba palju kordasid oli kopeeritud, niivõrd palju, et temast enam algupärase käsikirja mõtteid ei võinudki väljalugeda. Nii on lugu ka stiliseeritud kunstiteoga. Kopeeriija, järeltegiija muudab, liialdab või vähendab algupärastil teatavaid osasid, nii kao-

Pilt nr. 5. Veimevakad ja vähemad karbid.

Pilt nr. 6. Veimevaku põletatud kirjadega (riul E. R. Muuseumi väljapanekuist).

tavad need osad kui mitte esimesel järeltegemisel, siis ometi pärastpoole oma algupärase mulje, järgmine meister vast ei saa enam arugi, mis need lõiked või tikked õieti tähendavad, ta arvab neid ornamentideks ilma mingi konkreetse sisuta. Nii jõutakse lõpuks sarnase tulemuseni nagu pildil.

Sarnane on siis stiliseerumise käik. Eesti rahvakunst ei armasta loomtuftuudust. See tarvitab kõige parema meelega geomeetrilisi aineid ja kui ta mõnikord ka loodusest võetud naturalistlikke aineid haarab, siis ei raluлда need teda niisugustena, ta stiliseerib neid, teeb ka neist ornamente, lähendab neid geomeetrilistele kujutistele, millega ta on rohkem harjunud ja mis soome soole üldse on iseloomustavad.

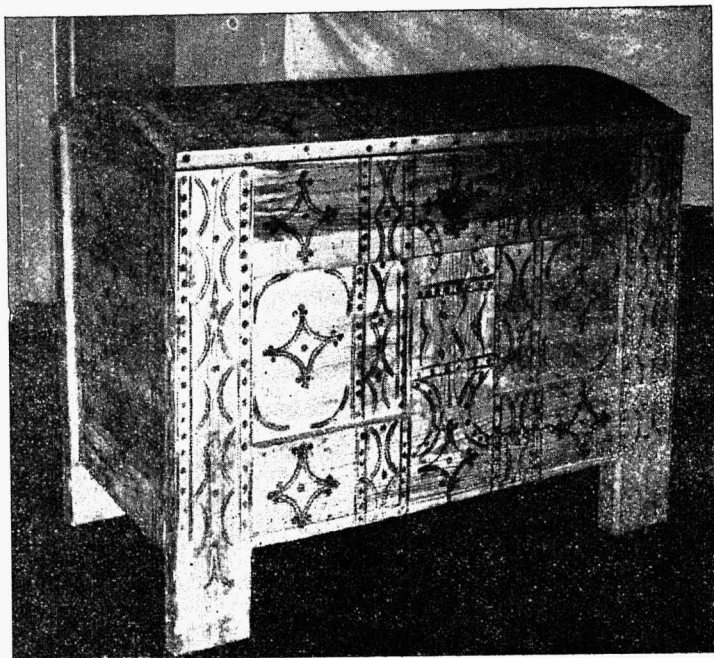
Oleme seni maininud eesti meeste kunsti representeerivatest asjadest kannud ja rangipuud. Kuid unustada ei tohi ka teisi asju, milles muistsete eesti meeste kunstilised võimised tulid ilmsiks. Ilusad on need mitmesuurused, põletuskir-

jadega või noalõigetega orneeritud vaka d ja karbid, mida naised ja neid tarvitasid etete ja peenemate riideasjade hooldmiseks ja milledest ka pulmadel veimeid välja jagati. Neid suuremaid kirjutud vaku nimetatigi sellepärast veimevakadeks (vaata pilte nr. 5 ja nr. 6). Need suured tasased pinnad, mida veimevakad pakkusid, olid põletusornamentide jaoks õige kohased ja nii ongi asjalugu, et põletuskirjad teistel asjadel ei olegi saavutanud nii täielikka ega nii mõjuvaid pinnailustusi kui otse vakkadel. KIRSTUD, mida ka paiguti on põletuskirjadega katsutud ilustada, ei ole pakkunud nii soodsaid eeldusi, sest pinnad on seal olnud juba liig suured, neid on olnud selle pärast raske täita, tervikulje on jäänud ka liig lage, kehv, või liig ühetooniline, igav. Haruldaset hästi on õnnestanud kirjade komponeerimine sel kirstul, mis näha pildil nr. 7.

Nagu eel öeldud, võõrastas eesti rahvakunst loodusest võetud naturalistlikke aineid. Nii olid puulõigetel taime, looma ja inimese kujutused haruldased, valitsesid sellevastu ürgvanad vähenõudlikud õnar-, kriips- ja täkeornamendid. Paljudel asjadel, nagu rangidel, pesukurikatel, vaalikurikatel jne. esinenud ornamentika annab oma lihtsusega otse celajaloolise mulje, kuigi teiselt poolt ei või keelata, et neid lihtsaid algmotive kindla käega ja hea maitsega paigutades ja rühmitades ka päris kenu ja imponeerivaid tagajärgi on saavutatud.

Algelised elementaarmotiivid, need lihtsad kriipsud, õnarad ja täkked on eesti rahvaomases puulõikuses kõige valitsevamad ja iseloomustavamad. Need on ka kõige vanemad, need on ürgvanad. Seda kõige vanema puulõikekunsti karmi maapinda ei ole ka väline kultuurmõju suutnud palju väetada. Suured kultuurstiilid, milledest soodsamates oludes elavad naabrirahvad, on ammutanud oma rahvakunsti värskust ja mitmekesidust, ei ole eesti puulõikekunsti kuigi palju mõjutanud. Võrreldagu eesti rahvaomaseid puulõikeid näit. Norra talupoegade puulõiketega, siis jahtub meist üleliigne vaimustus ja jääb järele terve mõistus, mis ei ignoreeri ka eesti meeste kunsti, kuid lepib sellega, et see on jäänud taha, on palju nõrgem kui milleks see oleks vast võinud kujuneda, kui see oleks arenenud elavas ühenduses välisilmaga.

Võrdluste pärast peatagem veel lühikest aega naabrirahvaste puulõigetes. Norra talupoegade puulõigetes on juba romaani stiil olnud õige mõõduandev, pärast on järgnevad stiilivoolud, gooti ja renaissanstiiulist rokokooi sügavalt mõjutanud

Pilt nr. 7. Kirst.

norra rahvaomast puulõikekunsti, mis kõige selle mitmekesise mõju tagajärjel on arenenud võib olla kõige rikkamaks terves Euroopas. Ka Rootsis ja Lääne-Soomes on suurte kultuurstiilide mõju rahvaomastes puutöodes tunda. Eriti viljakalt on Soomes mõjunud rokokoo, jälgi on jätnud ka barokk. Vene talupojad on ka saanud rohkem välismõjusid vastu võtta oma kunstisse kui eesti rahvas. Pealegi ei ole orjus Venemaal nii raskelt halvunud talupoja kunstilist näputöödust kui siin. Katsusid ju vene mõisnikud teadlikult kodutöödust edendada, nähes selles enesele head sissetulekuallikat. Mis puutub veel orjusesse Venemaal, arvas Soome suurmees Lõnnrot, kes 1844. a. käis Eestis, et eesti talupoegade seisukord veel tol ajal — kuidas siis varem! — oli palju halvem kui vene talupoegade, kes elasid veel pärisorjuses, kuid kelle juures Lõnnrot oli pannud tähele suuremat jõukust ja paremaid elumajasid. On iseenesest selge, et raske, rõhutatud majandusline seisukord mõjus halvemalt eesti talupoja kunstilise loomingu ja arenemise peale.

Kahvatult väljendub meil nii mõnelgi korral see, mis mujal õitsevalt ornamentaalseid vorme otsib. Sellest annavad näite pulmalusikad kahe või rohkema arvu kahadega. Need olid naljategemiseks pulmadel, neist söid kõigepealt pruut ja peigmees, sellepärast nimetataksegi neid siin mõnikord naljalusikateks. Rootsis olid pulmalusikad tihti laia, hoolsalt ja rikkalikult väljalõigatud varreosaga. Õige sil-

mapaistvaks on varreosa paisunud ka Wales'ist pärit lusikal. Sarnased kahe- kolme- nelja kahaga lusikad on Eesti saartele ja rannikutele kahtlemata läänest toodud. Kõige rohkem on põhjust oletada rootsi mõju. Kuid siin on ornamendid ära jäänud, kunstiline külg täitsa elimineeritud, ainult nali omandatud.

Need lusikad on viinud meid pulmadesse. Peame siin tähendama asja, mis pole enam uudis, kuid nii tähtis eesti rahvakunsti iseloomustamiseks, et seda maksab korrata veelgi. Suurem osa neist puuasjadest, mida eesti mees muiste ilustas, olid pulmadega kuidagi ideelises ühenduses. Pulmad olid eesti talupojale ilusam elamus vavalisel eluteel. Pulmi mõeldes ilustas peigmees selle asja, mida ta pruudile kinkida kavatses: pesukurika, vöömõõga, vöötihva, koonlalaua. Tema või peupoiss valmistas pruudile pulmakannu, mis terve pulmade aeg oli pidulaua ülemaks ehteks. Veimevakk kuulus ka pulmadega ühendusse. Kuna harilikus elus põletati peergu, särasid pulmalaual või selle kohal lae küljes rippuvates väljanikerdatud lühtrites koduvalatud küünlad. Nagu eel mainiti, olid pulmarangid erilise hoolega valmistatud.

Pulmade ümber koondus seega eesti rahvaomane puukunst. See suur sündmus oli kõige suuremaks impulsiks, tõukeks, ilma milleta tagasihoidlik, umbmeelne talupoeg ei oleks võinud enast kujutavas kunstis kuigi palju väljendada.

Üks sümpaatlikumaist kujudest meie koolimeeste hulgas, kelle tegevus lugupidamises mitte ainult õpetajate, vaid ka õpilaste seas — Gustav Ollik, praegune haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja, pühitses käesoleva aasta juunis oma 40:ne aastast teenistusjuubelit. Praegusaja noortel, kel oma asjus tihtigi olnud muljekaid kokkupuuteid juubilariga, on küllalt põhjust teda siinkohal — oma ajakirja veergudel, austavalt meele tuletada.

Gustav Ollik on üks neist vähestest meestest, kellele kunagi pole mõnu valmistanud oma töö ja tegevuse kaudu „suureks meheks“ saada, avaliku teotsemisega kõrgeid laineid lüüa — kuigi see töö on olnud vägagi mitmekülgne ja ulatuslik, — oma isik on tal alati olnud kõrvaline suurus, töö üldsuslikud tulemused esiplaanil. Seepärast pole ka Gustav Ollik meie teiste avalikkude tegelaste seas just kõige nimekam, tema teeneid on võind õieti hinnata ja märgata ainult need, kel juubilariga töö enese juures lähemaid kokkupuuteid olnud.

Gustav Ollik algas oma tööd koolipõllul a. 1886 16:ne aastasena Võnnu vallakooli õpetajana. Selle järele täiendab oma pedagoogilist haridust Tartu seminaris, mille lõpetanud töötab 5 aastat Viljandi linnakoolis, kust asub kõrgema pedagoogilise astme omandamiseks Piiteri instituuti. Seal õpinguid edukalt lõpetades, valib oma tööpõlluks Tallinna, millele ka senini truuks jäänd. Tallinnas avanesid laiad töö võimalused nii oma

otsekohese ülesande — koolitöö — kui ka seltskondliku tegevuse alal. Jubilaar töötab seal pikemat aega linna algkoolides ja Peetri reaalkoolis (praegune linna reaalkool), olles ka hiljem linna koolinõunikuks. Hiljem, 1921, asub Gustav Ollik vastutusrikkale ametile, haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja kohale, millises ametis praeguseni töötab. Olles eesti kooli loomise algpäevist peale juhtivaks tegelaseks meie kooli reformeerimisel, on juubilaril suured teened meie kooli praeguse seisuni viimisel, mida asjast kaugemal seisjad küll vaevalt täiel määral suudavad hinnata.

Minu isiklikkudesse noorusaja mälestustesse on jäänd Gustav Ollik kaunima kujuna püsima. Ei saa juubilaril isikut unustada vist ükski noist omaaegse Peetri reaalkooli eesti soost õpilasist, kes kooli tollaegse saksuse ikke all paljugi pidid kannatama ja Olliku isikus leidsid oma rahvusliku lohutaja ja kasvataja.

Peale kooli- ja kasvatustöö on austatud juubilar väsimatu usinusega teetsend mitmesugustel seltskondlikkudel aladel (m. s. asutand oma ütelse järele u. 9 seltsi), kus tuntud töömehena, vähem kaalu andes nüüdisajal nii ohtralt tarvitatavale sõnalisele liigihale. Pruugib siinkohal ainult meele tuletada Eesti Punast Risti ja eriliselt sõjaaegset seltskondlikku korraldust „Ühistööd“, kus suurem töökoorem lasus juubilaril õul.

Noored soovivad oma eeskujulikule kasvatajale palju aastaid, tervit ja töötahet!

Siis kui õitses sõnajalg . . .

K. Ehrmann.

(Mälestusi ja muljeid noorsoo suvüpidustustest Võrus ja Võrumaal).

Need olid ilusamad, meeoleurikkamad päevad. Nad jäävad püsima neile osavõtjaille tingimata säravamatena ja puhtamatena. Vist küll kõigi noorte ja vanadegi südame tundmustepuul puhkesid siis kenamad lõhnavad õied. Ei tea kas mälestused — õistolm — pude-nebki üldse neilt. Vist ei. All kodumaa kõrge, sinava taeva, Võrumaa kaunite mägede, metsade, orgude süles hõiskasid heledad noorushääled, olid

rõõmsad, vallatud, kuid see juures teadsid, et neil on kohustusi, suuri ja jõude pingutavaidki, selle maa vastu, kus olid, selle rahva vastu, kes on.

Jaanilaupäeva lõunane rong tõi optimistilisi tööarmastajaid, vallatlevaid, naeratlevaid noori väiksesse Võrru. Kohalikud noored olid vastuvõtmas. Orkestergi ei puudunud jaamas, tervitati üksteist, lehvitati rätikuid. Siis mindi lõbusalt linna. Ja imetleti vaadet: Tamula kaldal rohe-

lisse uppunud meeldiv linnake torni, katuste, korstnatega — Paljud ju esimest korda.

On hea kui iga rõõm, iga vallatlus, pidustus algab teadlikult. Algas noorsoo suvipidustuski teadliku, tõsise tööga — E. K. K. L. 11-nda asemikkude kogu istanguga. — Sellest aga sõnastused eraldi. Öhtupoolikul koguti „Kandle“ aeda, kus Tartu E. Koolinoorsoo Liidu orkestrilt aia-kontsert oli. Osavõtt elav. Ei olnud rohkesti mitte ainult noori, vaid ka vanemaid inimesi.

Seda enam haaras aga kõiki kaasa öhtune rongikäik. Seminarist läbi linna orkestri saatel Kasaritsa Kirepile.

Oli midagi ilusat, suurt selles salapärasel Jaaniöös. Pidi ju puhkema kusagil põõsa varjus sõnajala õis!

„Õnnelik otsija, leidja, kus oled?“

ning lähedal põles küngastel jaanitulesid. Taevast süttisid vilkuvad tähed kui kullased öied. Tumedad metsad magasid, hingasid rahulikult salapärase mägedena. Aga Kasaritsa-Kirepi mäe künkail laulis noorus laulu nooruselle, nooruse- ja eluarmastusele ning oma kallile sünnimaale. Oli vahelduseks ettekandeidki — muusikalisi, tantsulisi, sõnalisi. Valguseffektid värvisid maastiku kord heledaks, kord veripumaseks, siis valgeks või roheliseks. Raketid tõusid hoogsalt nagu nooruski ellu. Puhkesid taeva all kui kaunis värviline lillebuket — lõhkesid ja kustusid...

Juba öökorterites olid kõik, et puhata väsimusest, kui suudles eha koiduga. Hääled olid vaikind, vaikisid ruumeski. Aga kusagilt kaugel kostis lauluhääli, võib olla Jaanituleliste, võib olla öitseliste oma. Ei maganud Võrumaa penidki

Eesti Koolinoorsoo Keskliidu noorsoo suvipidulased Kasaritsa-Kirepil.

Oli otsijaid palju, sama palju kui leidjaidki. Igaüks otsis ja igaüks leidiski otsitava „sõnajala õie“. Aga mis on siis see „sõnajala õis“, mida ju ikkagi sümboolselt tuleb võtta?

See oli suur rahuldustunne, rõõm ja sünnipaiga hellitamine, armastamine. Ei saanud keegi sel hämaral ööl oma isamaad mitte-armastada. See õõ äratas vaidlemata nii mõnegi rahvustunde uuesti, heledamalt. Need rahvuslikud kõned, mida pidasid Rich, Janno ja Leo Kangur, süttisid. Nad olid kui tunglad, mis heideti südamesse, noortesse, armastavatesse südamesse.

Selles öös oli midagi nimetut, imekaunist, mida sõnastada raske. Seda vaid tunni, hellitati, säilitati mälestusse, sest teati — kiirelt kaob õõ nagu õnnigi.

Orgude põhjas uinusid vaikivad, siniveelised järved, valges udus — piimkaunid. Võrupoolne soo oli hallikas nagu vahutav meri. Ja kaugel

veel — uniselt ja kaeblikult-kurvalt haukus kusa-gil üks. Kägugi kukkus: kukku, kukku...

Jaanipäeva keskhommikul algasid ree fraadid — kauni mäe nõlvakul, järve kaldal. Algul ter-vitas dir. J. Lang, siis teised. Rõhutati pidustuste ideelise külje tähtsust, noorusjõudu, rahvusela-muse kasu jne. Kõnelesid veel vil. Leo Kangur „Omariikluse kaudu vastu suurele tulevikule“, „Hõimuaate kultuursest mõjust“ — Erik Laid, „Mida kõnelevad meile kauged Volga sugurah-vad“ — Rich. Janno ja Ed. Roos teemile „Raksa rusikaga“. Asjalikke kõnesid kuulati innuga, tä-helpanelikult. Igast ettekandest läbistus rahvus-tunde ja rahvuselamuse suure väärtuse, tähtsuse rõhutamine.

Pidid peale lõuna vaheaegagi jätkuma ette-kanded vabas looduses, aga — vihm segas selle. Oodati asjata ta ülejäämist. Ei jäänudki. Koguti Kirepi seltsimajaja. Suures toas, vennalikult ja õelikult istudes, pikutades oldi koos. Oli saabu-

nud haridusnõunik Kiivitki. Tervitas, soovis noortele õnne ja alalist püüdmist, edu. Midagi lihtsat, aga ilusat oli selles koosviibimises. Rich. Janno huvitav referaat „Kas võib haritud inimene olla kojameheks“ kutsus esile poolt ja vastu vaidlusi. Ja õige ägedaidki. Vaieldi, raiuti vastu, „sõditi“, seni kui võideti — iga amet, töö on auasi. Võib haritud inimenegi kojamees ja muugi-mees olla.

Jaanitule paigal oli õhtul vabaõhu ettekanne V. Mettuse draamastuudiolt. Mängiti Al. Erteli „Kiirte pärga“. Ja päris hästi. Ei hoolitud pisarduvasst vihmast ühtki — mängiti, vaadati.

25. juunil — pidustuste viimasel päeval peeti referaate kuni lõunani. Ka pildistati. Kõnelesid A. Reisner „Koolist, noortest ja elurõõmust“, P. Kanarik „Noorsooliikumise päevaküsimusist“ jne.

Oli kahju lahkuda Kasaritsa-Kirepilt. Seal, kus elati läbi ilusamaid tundeid, sobitati uusi tutvusi, sõprusiigi. Kuid: pidi tulema. Ja tuldigi! Aga mõte elas hiljemgi, elab nüüdki ikka veel Ilusa Mälestuse Maal...

Võru linnigi ja kaunis Tamula järv pakkus palju. Vabat aega kasutati selle vaatlemiseks. Sõideti, käidi.

Õhtuks kogusid suvipidustustest osavõtjad ja teisedki „Kandle“ saali noorte kunstiohtule. Õhtu ettekannete osa algas nende ridade kirjutaja sõnastusega „Noorte kunstilisest loomingust.“

Siis esitati muusikat, plastikat, balletti ja sõnakunsti saavutusi. Õhtu lõppes tantsuga. Jäeti jumalaga, lasti elada, peeti kõnesid, tervitati. Rõõmsad olid. Aga kurvadki, sest lahkumine ei olnudki enam kaugel. Ja varsi mindigi jaama. Õhtu-õine rong viis ära noori Valka, Tartu ja mujale. Mõned jäid veel Võrru võrulaste manu. Lasti vastastikku elada. Tervitati, loodeti peatselt jälleenägemist, et lauldi:

Aeg kaob kiirelt, ligemale liigub
Meil vaikselt sammul lahkumise tund.

— — — — —
Me loodame, et lahkumine
on kord veel jälleenägemine!

Hämarasse öösse kadus raudne, ähkv rong teiste ja noortega. Rataste rütm viis neid. Muutusi varsi nägematuks valgete rätikute lehvitus, vaikus kaeblik lahkumislaulu häälg, aga mälestus, mis ärasõitjaile ja jääjaile jäid, ei kao, ei kustu.

Noortele, kes neist esimestest suvipidustustest osa võtsid, jäävad need päevad, need tunded ja elamused ilusamateks nende noorusteedel. Kannab igapäev mõte veel nüüdki — kullasel lõikuskuul — tagasi Võrumaa mägede, metsade, orgude sülle, päivisse, öösse, mil öitses noortes südames, tundeis koduarmastus — „sõnajala öis.“ — Öitsegu SEE „sõnajalg“ alati! Olgu kaunid ja kallid ta „õied“!

Viimasel Lõikuskuu päeval, 1926.

Kui meie Kirepis käisime.

Juku Joosep Alutaguselt.

1.

Ilusa ilmaga on lustlik reisida, ütles ühes suurematus teoses keegi suurematu ilmakirjanik (milline nimelt, ei ole kahjuks minu eesti keele õpetaja seletand). See lause hõiskas mu südame, kui asusime paar päeva enne jaani Tartu jaamas rasvasesse vagunisse, et kihutada ühes kirjupäise noorteväega Kirepi poole, kus tuntud kuutemplar, ordumeister Kanarik ühes Eesti Kooli-noorsoo Keskliiduga oli korraldand esimesed noorsoo suvipidustused.

Vagunid olid täis rõõmsalt kirevaid päid, ja see oli teenusrikkaks õnneks kõigile, et Tartu ekskursiooni korraldaja ja impressaario Lepik mitte nii pikk ei olnud, et ta jaamahoone lakke kinni oleks jäänd, vaid nii parajas kättesaadavas kõrguses hõljus ja sealt omast olümbist meid kui putukaid kerge vaevaga tossumasinala juhtis.

Meid oli palju ja kõiksuguseid. Tütarlapsi ja poisslapsi, ja kõik vahtisime läbi akende kaugele päikesesse. Mina olen vaikse loomuga ja tõise väljaastumisega õppur ega ole mul suurt juttu kedagi — eriti veel siis, kui satun õrnade naisterahvaste keskele —, aga mulgi löi erevus keelele

ja lustilik liikuvus kontidesse, kui seisin kesk seda vadistavat ja vallatavat väge ja ei taiband isegi, kui juba jutt sujus ühe väga peenejoonelise sinilillega Viljandi „kloostrist“ — ilma kogelemata, nohisemata ja sõnaraamatuta.

Rõõm oli näha oma keskel ka mõnd pedagoogi, kes seekord olid jätnud oma taskuraamatud koju kummuti peale ning ajasid meiega päris inimesemoodi juttu. Ja naersidki vahet vahel autoriteetse muigega, mis oli mu südamele üpris armas. Ühe akna all seadis oma kuldseid lokke abiturient preili Soome ja oli südamest rõõmus, et võis olla ilma valge põlleta, mida ta kõige rohkem omas elus vihkab. Ta vastas oli enesele võtnud kavaleri poosi Tartu tudengite päälük Kangur, kes ka seks korra oli ronind maha oma kõrgelt troonilt, jätnud koju fraki ja valged kindad, tõmmand soni pähe ja oli meie seas nüüd lihtsa kaaspidulisena. Tegid minugagi päris lahket juttu, mille peale mul küll esiteks suurest kohmetusest lips viltu tõmbus, aga kui preili Soome lahke naeratuse oma sinisilmist mu näole heitis, siis oli kadunud kõik ärevus ja mahe tundmus asus südame alla.

Siis avas äkki vedurijuht auru oma hiiglahobusesse ja meie veeresime minema hulina ja halilooga — Võru poole. Oli ainult kurb, et mu hea sõber, kuulus rakendusraamatute eriteadlane Bänn Ingel (ta on muidu ka kui ingel) Tartusse maha pidi jääma, aga mis siis — mu kõrval seisis too pisikene sinililleline naisingel Viljandi tänavalt ja nõidus armsa maheduse südamesse.

„Ilusa ilmaga on lustlik reisida,“ ütlesin talle ja oli hea olla.

2.

Vahepeal läks päikene tsipakeseks hallide pilvede taha ja vastu vaguniakent rabises paar iga-

Eesti Koolinoorsoo Keskliidu noorsoo suvipidulased Kasaritsa-Kirepil.

vat piiska. Kuid kes meist seda suutis tähele panna, pealegi, kui orkester oli kogund oma maestro Virkhausi ümber ja tagus kogu ümbritseva õhustiku täis kirendavaid hääli!

Aga kui meie siis trilleri ja hallooga viskusime Valga rajalinna, lõi taevast oma sinava süle uuesti lahti ja päikest olid täis jälle kõik silmad ja suud. Haliloo!

Valgast ilmus pisikene naiskompanii suvipidulasi lisaks. Ja pean ütleva, et minu kosmograafiline ja matemaatiline hing sai lisaks uusi elamusi: Valga preilid laulsid kui lõokesed ja veel praegu sumiseb üks järeljätmata viis mu kõrvus: „Sa mu armas Juku!...“

Ja pean siinkohal vist nimetamata jätma selle

lustiliku vaheloo Valga preilide ja ühe Tartu tudengliku suurmeistri vahel, mis lõppes sellega, et keegi hüppas kusalgi jaamas maha ja tõi mingisugustele preilidele nopingu värskeid põllulilli, —

Antslas seltsis meiega üks melankoolne preili, kes näis välja kui Orleani neitsi, muidu aga oli Valga gümnaasiumi õpilane. Ka Antslas on omad tähed — ei saa midagi ütelda.

3.

Võrru sõitsime sisse kui hullavad pääsukesed pessa. Seekord oli Võru tütarlaste gümnaasiumis Capital-remont (Võru keelekunst) lõppend ja direktor oli ka luband kõigil tütarlastel jaama

vastuvõtmisele ilmuda, sest polnud ju mingit hädaohu karta.

Orkester müratas, ülemkomandant Kanarik seadis read õigeks ja nii liikus pulbitsev rongikäik läbi väikse Võru. Kõige ees kõndis rahvalaulik K. Ehrmann 12 naiserahvaga, gitarre õlal ja vaatas kogu aeg unistustes Valga sihis. Toile kena linnakese oli aga paari päevaga seesamane Kanarik hoopis sassi ajand: oli kõik tänavad ja õuepalsed risti ja põigiti üle külvand suvipidulaste kirevate plakaatidega — ja meil kõigil oli üpris hea olla, et see kõik meie pärast tehtud.

4.

Õhtul olime Kirepis. Moräänorgudesse oli Jumal loond helkivad järvekesed ja nende kaldalt

tõusid kõrged küngastipud sirgete kuuskornidega. Ühele säärastest oli ehitatud jaanituli kõrgele ridva otsa ja kummalgi pool seda hao- ning puu- vinnad laiade tulemeredena.

Kaugele küngastele, orgudele ja metsadele paikusid tulised lained ja mägede tippudel seisid õndsete varjudena inimesed reas, vaadates, kuidas noorus oma kõrgel altaril peab muistset ohverdus- pidu.

Rahvas oli ümberkaudseist asulaist ilmud rohkearvulisena. Noored olid kogund ühtekokku mäenõlvakule ja sealt lauldi ja hõisati ja tõusti pühalikult püsti, kui kõlasid hümnihelid. Kõrgelt jaanitule alt õeldi lühikesi kõnesid, milles avaldus praegusaja nooruse selge ja klaar ilmavaade: raksa rusikaga ilusama tuleviku sihis, aga ära jõuetult pirise ega käi vingus näoga ringi.

Ja siis löödi rakette õhku, tõmmati ühes külarahvaga sõbraliku perena ringmänge ja tantse ning vaadati Võru noorte tantsettekandeid. Üks pisikene must pois lõi vahetevahel tule lõomavuses tunglaga takti ja siis ürijati laulu üle väljade ja orgude.

Kees küngastel elav elutuli. Aga ka rõõmu- line nali ei puudund: mõned vigurlisemad õpilased olid püüdnud kinni ühe suulmeistri, sidund talle ette millegi pärast valge põlle ja parastasid lõbusa naeruga: „vaadake nüüd, kas on hea olla!“ See oli seesamane valge põll, mille peale preili Soome on tõsiselt vihane ja mille pärast keeb praegugi veel elav võitlus ühes Tartu kesk- koolis.

Ja siis juhtusin veel ühele 20:aastasaja kum- mitusele. Sattusin jaanitule kõrgeid leeke jälgi- des veidi kaugemale pidupaigast ja leidsin seal ühe kivi alt mingi imekometi: üfles enese olevat nooruri ja otsivat praegu tulise vihaga mööda kivialuseid ja põõsataguseid kõlblusevastaseid eksimusi suvipidulaste seast, et saaks siis „Viru- maa Elus“ vihaseid ja valelikke sõnasopinguid avaldada. Otsivat ta muudugi ei leidnud, aga nagu hiljem selgus, olevat ta „Virumaa Elus“ siiski oma luiskamispegasuse lahti lasknud.

Jaanituli lõppend mindi magama. Minagi pugevin põhku ja olin väga õnnelik, et ühel pool sügavalt hingas direktor Mettus ja teisel — tule- viku näitleja härra Sibil ja üle mere hõljus val- vava inglina direktor Langi kõrge vaim.

5.

Siis hakkasid need päevad minema kui valged põlakad silme ees kerides. Istusime mäenõlvakul

tulilillede keskel ja kuulasime referaate, mida isegi kohalikud elanikud mätastel istudes vaikse tähelepanekuga jälgisid. Nois ettekandeis avaldus kõigis jällegi too ülalnimetatud optimistlik elu- vaade, mis küll kunagi väärnähtuste ees silma kinni ei pigista, neist aga kunagi ennast vallu- tada ei lase ega neid ülepeäsmatuma ei võta.

Ettekannete vaheajadel jooksime mööda künkalist muru ja kord lendlesin minagi mäest alla niisuguse koleda huikega, et parajasti pärale jõudnud hamini edustaja Kiivet ehmus. Direktor Lang seletas talle aga asja ära ja kirm muutus kohe mahedaks muigeaks. Pean tunnistama, et mööda mägesid kullerdamises näitasid haruldast osavust Valga preilid, kes kerglesid kui hirved mättalt mättale. Ja olid muidu ka pisikesed luiglevad hirved.

Õhtuks oli dir. Mettus toond kogu „Vane- muise“ Kirepi nõlvakuile kõigi kulisside ja val- guseffektidega. Seekord sadas küll vihma, aga ega ka alati või nõuda kuiva ilma. Näitlejad mängisid tõe hooga ja publik jälgis etendust huvilise elavusega ning mõlemad olid see juures märjad. Aga me teadsime kõik, et vihm ei saa kuiv ollagi ja olime õnnelikud, sest põllud igat- sesid ammust ajast kastmist.

Siis tõusti veel kord Kirepis päikese kõrgel olles, oldi vaimustatud auväärt usuisa Marten- osni nooruslikust ettekandest, kuulati arkeoloogia professori Erik Laidi kõlisevat täämbrit ja kee- rutati lõpuks veidike moodsat polkat. Järgnes üldine sõit Võrru, ainult Tartu tudengite edustaja suvipeo viceadmiral (vist) Oskar Laid oli juba ennem Võrru reisind, et väsitavaist osavõtutõist veidi puhata, nagu seda iga mugav ja mõistlik härra oleks teind.

Võrus lõpetati pidustused ilusa lõpuamplom- biga „Kandli“ saalis ja siis kihutasid kõik jaama poole, et laiali sõita, igauks oma sünnilinna. Mina jätsin ka jumalaga koduse Võruga ja seisin tükk aega vaguniaknal niiske südamega, lehvitades mütsi mahajäävatele sõbralikkudele Võru noortele.

6.

Jõudu ja energiat oli veel palju üle jäänd ja vist ei saand sel ärasõidu õöl keegi sügavamalt magada. Laul ja orkester, trummid ja pasu- nad — need ürgasid kogu tee kauge kajana möö- dund pidupäevist.

Mul on tõesti hea meel, et käisin sel suvel Kirepis.

„Mõtet on võimata väevõimuga surmata!“

Aug. Tammann.

(Märkuseid Jüri Vilms'i mälestades).

Kui nende ridade kirjutajal mõne aasta eest juhus oli tähelepanelikumalt juurdlema materjalides Jüri Vilmsi elust ja tegevusest, siis üllatas teda seejuures eriti üks asjaolu; nimelt, et Vilmsi tähislikum juhtlause, mis ta hinge kütkestas juba gümnaasiumi keskmistes klassides, täiel määral püsima oli jäänud ka siis, kui ta juba esines eluküpse poliitikamehena.

See oli 1906. aastal, kui Jüri Vilms kirjutas „Postimehe“ Pärnu väljaandes:

„Mõtted ei lange mitte, mõtted elavad edasi ja neil on suur tulevik!“

Ning üksteistkümmed aastat hiljem, nüüd juba Tallinnas — keset noort ja keevat Eesti poliitilist elu, kirjutab sama Jüri Vilms 16. dets. 1917. a. „Päevalehes“:

„Mõtet on võimata väevõimuga surmata!“

See ühe ja sama mõtte püsivus läbi terve aastakümne, tema toonitamine ühe ja samasuguse selgusega üheteistkümne-aastase vaheaja järele sunnib igat järelmõtletjat tahtmata juurdlema küsimuse kallal, kuivõrt olemuslikult oli Jüri Vilmsi kogu isikuga seotud see usk mõtte võidu sisse. Ning jälgides Vilmsi tegevuskäiku ja esinemist, leiame tõesti, et selles usus peitub õieti suur osa kogu tema kangelaslikkusest. Tuletagem meele ainult mõningaid üksikuid episoode, ainult mõningaid üksikuid momente sellest.

On veel Vene surve aeg terves oma ulatuses. Salaja ja sosistades kõneldakse alles kõigist niisugustest asjadest, mis kuidagi riivavad eesti rahva tõsisemaid tulevikuküsimusi. Veel enam: paljud tegelased arvavad võivat isegi nagu mingisuguse heatahtlikkuse ülesnäitamist eesti rahvale „välja teenida“ sellega, kui rahva tulevikusoovidest kuuldavale ei tooda midagi niisugust, mis võimudele ühte- ehk teistviisi vastumeelt võiks olla.

Sellega ei suuda leppida Jüri Vilms, kes leiab, et tarvis on kõige pealt liikuma panna mõtted, milledele võitu soovitakse. „Ikka ja alati seatakse üles oma

nõuded.“ „Salata maha oma põhimõtted ja nõuda väikest parandust, see tähendab demoraliseerida rahva poliitilist iseteadvust.“ Ja et mitte sattuda seesuguste demoraliseerijate ridadesse, seab Jüri Vilms julgelt ja kartmatult üles eesti rahva autonoomia nõude. 1915. a. teeb ta seda ajakirjas „Vaba Sõna“, leides, et ilmasõja suursündmuste aeg eriti kohane on rahvusautonoomia mõtte eest võitlusse astumiseks. Ning 1916. a. kordab ta Eesti autonoomia nõude kuulutamist Eestimaa talurahva pärisorjast vabastamise 100-aastase juubelipäeva pidulikul koosolekul „Estoonia“ teatri saalis.

Oma sisemise usu sunnil mõtte võidu sisse pani Vilms nii siis esimesena avalikult liikuma eesti rahva autonoomiamõtte, küsimata sellest, et ta end sellega võimude silmis kahtluse alla võis heita ja isegi vast tagakiusatavaks anda. Vilms ei kartnud seda, sest ta oli kindel, et mõtet ei saa väevõimuga surmata: „Langeb üks tema kandjatest, astub teine asemele.“

Sama usk mõtte võidu paratamatusse toetas Jüri Vilmsi julgust ja kohkumatust väljaastumiseks kõige kardetavamates ja keerulisemates olukordades.

Kui 1917. a. 15. novembril tarvis on Toompea lossi ees märatsevale Eesti isesisvuse-vastasele madruste- ja töölistemurrule seletust anda Eesti maapäeva otsustest, siis on kohe Jüri Vilms see, kes valmis on seks hulkade ette astuma, olgugi, et talle sugugi ootamata ei võinud olla see, mis järgnes: veristav kivihoop näkku ja käsk — „pritsimaja seinä äärde viia!“

Ning kui tarvis oli okupatsiooni ajal ette võtta kardetavat eesti rahva saadikuteekonda üle Soome lahe jää, siis jällegi on Jüri Vilms siin esimesena valmis, kahtlematult ja kohkumatult. Ta on ju ise 11 aasta eest kirjutanud oma kindla usutunnistusena:

„Ja kui langevad meie saadikud — nende mõtted ei lange mitte, mõtted ela-

vad edasi ja neil on suur tulevik! Meie valime jälle uued mehed, valime niikaua, kuni viimaks mõte võidab.“

Jüri Vilmsil oli õigus. Tema usk mõtte võidu sisse teostus: Eesti sai ise-

scisvaks, olgugi et langes iseseisvusemõtte esimene julge väljautleja ja kokkumatum kandja, — Eesti rahva saadik Jüri Vilms.

Juba ainuüksi selle usuga on ta surematuks jäänud meie kõikide mälestuses.

Koolinoorsugu ja karskustöö.

Mag. Villem Ernits.

Karskustöö koolinoorsoos pole meil tundmatu asi. Selle üle mitte ei kõnelda ja kirjutata ainult, vaid ka tegutsetakse ja organiseeritakse. Üle 10.000 keskkoolinoore, s. o. üle 40% kogu meie keskkoolinoorsoost on juba ühinenud noorsookarskusringidesse ja nende kaudu Eesti Noorsoo Karskusliitu. Algkoolides on üle 400 lootusühingu üle 20.000 liikmega, s. o. üle ¼ kogu koolidest ja õpilaste arvust, Saaremaal isegi kõik koolid, välja arvatud 2, ja õpilastest 84%.

Need on saavutused, milleleni paljud maad seni järele ei ole jõudnud. Kuid nad ei õigusta meid siiski mitte peatuma ega tööpõnevust vähendama.

Mis on meie siht koolinoorsoo karskustöös?

Et kõik õpilased oleksid karsked, et nad kõik astuksid noorsoo karskusorganisatsioonidesse ja et viimased oleksid igas koolis.

Kas on see siht läbiviidav 100%?

Üldiselt elanikkude suhtes ei on võimata kõigile juure pääseda, on võimata paljudiki alkoholiga harjunuid sellest cemaldada, veel vähem neid karskusseltsidesse organiseerida. Ikkagi ainult rahva paremat osa saab karskustöök organiseerida. Igal pool jääb järele osa niisugust rahvamassi, mis ennast organiseerida ei lase.

Koolides on see küsimus aga palju kergem. Siin on kokkupuutumine õpilaste keskel palju suurem, vastastikkune mõjuvaldamine selle tõttu palju intensiivsem. Ühtlasi kuulub eriti keskkoolinoorsugu siiski rahva arenenuma osa hulka, kes pea üldiselt siiski organiseerumise tähtsusest aru suudab saada.

Neid asjaolusid peaks meie noorsookarskustöö edaspidisel arendamisel arvesse võetama. Tu-

leks organiseerida igas klassis noorsookarskusühingute liigete poolt süstemaatiline isiklik uute liigete võitmine noorsookarskusühingusse, nii et ükski õpilane sellest kõrvale ei jääks. Tagajärjed tohiks igatahes huvitavad olla. Paljudes klassides suudetakse vist 100% õpilasi võita noorsookarskusühingu liikmeks, mõnedes, eriti vanemates klassides, vist ka mitte kõiki. Kuid isegi seda nähtust peaks uurima: miks ei tule kõik õpilased noorsookarskusühingu liikmeiks, mislaadilised on põhjused selleks; peituvad nad juba alganud alkoholitarvitamises, põhimõttelises selgusetuses, ebasotsiaalses hinge laadis, eelarvamistes jne. Nende põhjuste kohta tuleks siis eraldi seisukohalt võtta ja neid läbiuurida, et selgusele jõuda, missugused neist on võidetavad, missugused mitte.

See oleks võrdlemisi uus karskustöö meetod Eestis ja vist ka kogu maailmas. See oleks igatahes üleminek ekstensiivselt, laiaulatuslikult, kuid enam-vähem pääliskaudselt karskustöölt intensiivsele, kitsamapiirilisele, kuid süvendatud karskustööle.

Ekstensiivne karskustöö on Eesti koolinoorsoos pea lõpuni viidud: noorsookarskusühingud on pea kõigis keskkoolis ja kõrgemais algkoolis: kui mõnes need puuduvad, tulevad need lähemal ajal juure asutada. Ühtlasi tuleb aga juba nüüd asuda intensiivsele, süvendatud karskustööle, et võita selleks ideaalses lõppsihis kõikide koolide kõikide klasside õpilastest 100% ja neid kasutada tõsisteks karsklasteks mitte ükski isikuliselt, vaid ühtlasi ka tõsisteks karskusaate eest võitlejateks meie riigis. Kui sellele seisukorrale lähemale jõuame, siis saavutab noorsookarskusliikumine õige suurel määral oma lõppsihi.

Kroonika.

Üksteistkümmes tööpäev.

Ühenduses 1. noorsoo suvipidustustega peeti Võrus, õpetajate seminari ruumes Eesti Koolinoorsoo Keskliidu 11. asemikkudekogu koosolek ära. Koosoleku avas A. Reisner, juhatajaks valiti A. Reisner (Tartu) ja O. Lokk (Võru), sekretärideks P. Kanarik, M. Müür ja K. Hark (Tartu).

Utteks liigeteks võeti vastu 10 noorsoo organisatsiooni. Sellele järgnes põhikirja muutmine ja vilistlaskogu loomine. Kuna põhikirjas mitmedki puudused, otsustati see muuta, seda sekretariaadile kohustuseks tehes. Lõpulikule vastuvõtmisele tuleb see koolinoorsoo VII kongressil. Samuti peeti tarvilikuks üleriiklise vilist-

laskogu loomine, celtöid sekretariaadi hooleks jättes.

Sekretariaadi tegevusaruande esitas A. Reiser. Aruande järele on nii juhatus kui ka toimekonnad energiliselt töötanud. On keskliidu liigetele suusõnalist ja kirjalikku nõuannet korraldatud, statistilisi andmeid kogutud, organisatsioonidele vähemal määral ainelist toetust antud, maleturniir ja malekongress korraldatud, noorsootege- laste kursused Tartus ja Võrus üle 1000 osavõt- jaga peetud jne. Energiliselt on tegutsenud nimede eestistamise ja matkamistoimkond, kuna „Tõusmete“ toimetuse ajakirja sisu tõstmisele jär- jest rohkem tähelepanu pöörab.

Pikemaid vaieldusi tekitab sekretariaadi täien- demise küsimus. Peale läbirääkimiste otsusta- takse sekretariaadile üksmeelselt usaldust aval- dada ja tegevus heaks kiita.

„Tõusmete“ aruande kannab ette K. Ehr- mann. Erilisi otsusi vastu ei võeta.

Balti noorsoo liidu poolt esineb aruandega P. Kanarik. Aruande järele ei ole vormiliselt likvideeritud Balti noorsoo liit, vaid seda on koguni elustada tahetud. Läti noorsootege- laste omavahelised tülid öitsevad kahjuks ikkagi veel. Nende tagajärjel on nüüd uus Balti riikide noor- soo ühing asutatud, mille sihid endisega sama- sugused. Silmaspidades neid omavahelisi tülisid otsustatakse kunnagis mitte ühes töötada enne omavahelise vahekorra selgitamist. Ülebaltimea- liseist noorte pühast, mis oli Balti noorsoo liidul 1927. aastal, Balti noorsoo ühingul aga 1928. aastal otsustatud korraldada, ei võta samuti enne vahekorra selgitamist E. K. Keskliit osa.

Revisjontoimkond on revideerinud noorsoo ajakirja „Uudismaa“ arvete likvideerimistoim- konna tegevust. Peale aruande otsustati asi lõ- pulik lahendus toimekonna hoolde, kuhu kuuluvad 3 revisjontoimekonna liiget ja 2 sekretariaadi esi- tajat, jätta.

Seitsmes koolinoorsoo kongress otsustati korraldada Tallinnas, oktoobri lõpus — käesoleval aastal.

Lähemat töökava harutledes leiti, et on vaja jätkata kõikide koolinoorsoo organisatsioonide koondamist E. K. Keskliitu, samuti on vaja uusi noorsoo org-e juure luua. Liigete tegevuse elus- tamiseks tulevad kõik abinõud tarvitusele võtta, neile nõuannet ja ainelist toetust pakkudes. Sta- tistiliste andemete kogumist otsustati jätkata, sa- muti ajakirja väljaandmist.

Liikmemaaksumaks määrati 3 mrk. iga üksikliikme pealt. Tasumise tähtaja määrab kind- laks juhatus.

Kohtadel algatatud küsimuste all tuli harutu- sele kolmanda üleriiklise noorte püha korraldamine. Viimane otsustati Tallinnas 1927. aasta kevadel pidada.

Peale läbirääkimiste, kus mitmesuguseid E. K. Keskliidu tegevust puudutavaid küsimusi harutleti, lõpetati koosolek viietunnilise töö järele. Koosolekust võtsid osa 30 asemikku. P. K.

Nimede eestistamise toimkond.

E. Koolinoorsoo Keskliit on moodustanud ni- medeestistamise toimekonna, kuhu kuuluvad ju- hatajana Ed. Roos ja liigetena P. Kanarik ja J. Rebane. Toimekond on kokku seadnud lendlehe „Eestluse poole“, mis igale org-ile kätte saadetakse. Toimekonna korraldusel saadetakse ka igale E. K. Keskliidu liikmele 2 eks. ja igale kesk- ning kutsekoolile 1 eks. raamatut „Eestlasele Eesti nimi“ — toetuse arvel.

Uued liikmed.

E. K. K. 11. as. kogu koosoleku otsusega võeti Eesti Koolinoorsoo keskliidu liikmeteks järgmised 10 noorsoo org-i:

Tartu tütarlaste gümn. kirjandusring (174 l.), Pärnu ühisingümn. õppurühing „Püüe“ (60 l.), Narva ühis-kommertsgümn. õppurühing (82 l.), Eesti tütarlaste gümn. õpilaste ühing (110 l.), Väike-Maarja ühis-realgümn. muusikaring (42 l.), Tartu tüt. gümn. spordiring (50 l.), Väike-Maarja ühis-reaalgümn. spordiring (111 l.), Järva maak. Ambla ühis põllumajandusgümn. spordiring (70 l.), Väike-Maarja kõrg. algkooli õpilaste selts (93 l.), ja Alatskivi kõrg. alek. õppurite ühing (40 liiget).

Uusi soovivaldusi tuleb järjest juurde.

Eesti Koolinoorsoo Keskliidu VII kongress

peetakse 29. ja 30. oktoobril s. a. Tallinnas. Laia- ulatuslik päevakord sisaldab kolm tähtsamat punkti: 1) E. K. Keskliidu ilmavaatelistes otsin- gud, 2) Koolinoorsoo tänapäeva ülesanded ja 3) Koolinoorsoo töövõimalused.

Saadikuid võib saata iga Keskliidu liige. Kongressisse puutuvad üksikasjalikumad teated ilmuvad edespidi ajakirjanduses.

Omis asjus.

„Tõusmed“ nr. 4 ilmub novembri lõpus rikka- liku sisuga. Artikleid on peale teiste veel mag. Elsa Enijärvilt, Josep Farrago'lt, Jaan Kärnerilt j. t. Ka E. K. Keskliidu 7-nda kongressi tähtsa- mad referaadid ilmuvad lühendatud kujul.

Toimetuse palub kõiki levitajaid lähematel päevadel arved senise kahe ilmunud numbril eest ära õiendada. Samuti müümata numbrid ta- gasi saata.

Endistel levitajatel palutakse tegevust jätkata, kui aga see koolist lahkunud, määratagu uus ja teatagu sellest toimeusele. Samuti levitajail, kes levitamise võistluses ettenähtud tellimisi vastu on võtnud. Otsekohe saadab siis toimetuse vastava auhinna välja.

Väljaandja: Eesti Koolinoorsoo Keskliit. — Vastutav toimetaja: Direktor Konst. Treffner.

Toimetuse K. Ehrmann (tegev toimetaja), A. Hinno, B. Ingel, R. Janno, P. Kanarik, A. Peets, A. Raag, A. Reiser, Ed. Roos ja M. Teder.

Toimetuse aadress: Tartu, postkast nr. 40. Toimetaja kõnetunnid igal esmaspäeval kl. 17—18. Telefon nr. 762.

„Tõusmete“ toimetuse ja E. Koolinoorsoo Kesklidu uus asukoht.

Nüüdsest peale tuleb „Tõusmete“ toimetusele ja E. K. K-ldule määratud postisaadetised aadresseerida: *Tartu, postkast nr. 140* (aga mitte Jaani tän. 14!).

Toimetusele saadetud kirjandus.

„Urikivi“ nr. 1 ja 2 — E. Ülemaalise Noorsoo Ühenduse album-aegkiri.

„Külvaja“ viimased numbrid.

„Kevadik“ nr. 3 — Eesti Noorsoo Karskusliidu ajakiri.

Nõudke kõigist kirjutusmaterjaali kauplustest meie kaupa!

Kõik õpilased

ostavad postkaardi-, salmi- ja pildialbumid, kaustikud, vihud, taskuraamatud, paberid, joonistus- ja kirjutustarbeid Eesti kõige vanemalt kirjutustarbete tehase

A.-S. H. Tõnisson & Ko., Tartus

Suurturg 14, tel. 85.

==== **Nõudke koolikoperatiividelt meie kaupa!** ====

Soovitame õpilasile 1926./27. õppeaastaks **koolinoorsoo tähtraamatut**

Lemmik.

Trükki toimetanud **A u g. R a u d.**

Hind kõvas köites 80 marka.

Saada kõigist paremaist raamatukauplustest. Päladu: **W. Tammani kirjastus, Tartu, Tähe t. 84, tel. 4-44.**

Kirjastus „**O r v i k**“, Tartus.

